Option B Level Examination – Pāṇini Option Sūtras

For a full explanation of the sūtras, please refer to material on the Laghu Siddhāntakaumudī, and the Aṣṭādhyāyī.

1. Māheśvarāṇi Sūtrāṇi

॥ अइउण् । ऋऌक् । एओङ् । ऐऔच् । हयवरट् ।

। लण् । ञमङणनम् । झभञ् । घढधष् । जबगडदश् ।

खफछठथचटतव् । कपय् । शषसर् । हल् ॥

2. परिभाषा सूत्राणि

॥ तस्मिन्निति निर्दिष्टे पूर्वस्य ॥ १.१.६६ ॥

When a term is indicated in the seventh विभक्ति, a grammatical operation applies to that which precedes it.

॥ षष्ठी स्थानेयोगा ॥ १.१.४९ ॥

The sixth विभक्ति is used in the sense of 'in place of'.

॥ स्थानेऽन्तरतमः ॥ १.१.५० ॥

In the place there is the nearest.

॥ तस्मादित्युत्तरस्य ॥ १.१.६७ ॥

When a term is indicated in the fifth विभक्ति, a grammatical operation applies to that which follows.

॥ तपरस्तत्कालस्य ॥ १.१.७० ॥

A स्वर with a following त् stands for that time measure only.

॥ अलोऽन्त्यस्य ॥ १.१.५२ ॥

Let the substitute take the place of only the final letter of that which is denoted by a term in the sixth case.

॥ आदेः परस्य ॥ १.१.५४ ॥

A substitute coming in place of what follows comes in place of only the first letter.

॥ पूर्वत्रासिद्धम् ॥ ८.२.१ ॥

In the preceding part of the अष्टाध्यायी that which follows is treated as if it has not taken effect.

॥ आद्यन्तौ टकितौ ॥ १.१.४६ ॥

An इत् ट् or क् indicates an आगम at the beginning of the उत्तर or at the end of the पूर्व respectively.

3. संज्ञा सूत्राणि

॥ अदेङ् गुणः ॥ १.१.२ ॥

ह्रस्व अ ए and ओ are called गुण. Thus whenever the word गुण appears in a पाणिनि सूत्र it means one or all of these three sounds.

॥ वृद्धिरादैच् ॥ १.१.१ ॥

आ ऐ and औ are called वृद्धि

॥ तुल्यास्यप्रयत्नं सवर्णम् ॥

Sounds having the same place of utterance and method of articulation are called सवर्ण ('of the same family').

4. इत् सूत्राणि

॥ उपदेशेऽजनुनासिक इत् ॥ १.३.२ ॥

In an उपदेश a nasalised vowel is इत्.

॥ हलन्त्यम् ॥ १.३.३ ॥

In an उपदेश a final हल् is इत्.

॥ न विभक्तौ तुस्माः ॥ १.३.४ ॥

(But) Not a (final) तुँ स् or म् in a विभक्ति प्रत्यय

|| आदिर्ञिटुडवः || १.३.५ ||

In an उपदेश an initial ञि टुँ डुँ is इत्.

|| षः प्रत्ययस्य || १.३.६ ||

In an उपदेश an initial ष of a प्रत्यय is इत्.

|| चुटू || १.३.७ ||

In an उपदेश an initial चुँ or टुँ of a प्रत्यय is इत्.

|| लशक्वतद्धिते || १.३.८ ||

In an उपदेश an initial ल् श् or कुँ of a प्रत्यय is इत् but not in a तद्धित प्रत्यय.

|| तस्य लोपः || १.३.९ ||

In the place of the इत् (indicatory letter) there is a लोप (elision).

5. अच् सन्धि सूत्राणि

|| इको यणचि || ६.१.७७ ||

In place of an इक् before an अच् there is a यण्.

|| आद्गुणः || ६.१.८८ ||

When any form of अ is before an अच् there is गुण in place of both.

|| उरण् रपरः || १.१.५१ ||

When an अण् takes the place of a ऋ there is a following र्

|| वृद्धिरेचि ६।१।८८||

When any form of अ is before a following अच् a वृद्धि takes the place of both.

|| अकः सवर्णे दीर्घः || ६.१.१०१ ||

When an अक् is followed by a sound सवर्ण with itself, धीर्घ takes the place of both.

|| एङः पदान्तादति || ६.१.१०९ ||

When an एङ् at the end of a पद is followed by a ह्रस्व अ, the former is the single substitute for both.

|| लोपः शाकल्यस्य || ८.३.१९ ||

According to the view of शाकल्य a लोप takes the place of a final व् or य् in a word when this is preceded by any form of अ and is before an अश्.

6. हल् सन्धि सूत्राणि

|| झलां जशोन्ते || ८.२.३९ ||

In place of झल् at the end of a पद there is a जश्.

|| स्तोः श्चुना श्चुः || ८.४.४० ||

In place of a स् or तुँ sound when preceded or followed by a श् or चुँ sound, there is a श् or a चुँ sound.

|| ष्टुना ष्टुः || ८.४.४१ ||

In place of a स् or तुँ sound when preceded or followed by a ष् or टुँ sound, there is a ष् or टुँ sound.

|| यरोनुनासिकेनुनासिको वा || ८.४.४५ ||

When यर् is at the end of a पद and before an अनुनासिक it may optionally be replaced by an अनुनासिक.

|| खरि च || ८.४.५५ ||

And in place of झल् sounds before a खर् there is a चर्.

|| झयो होन्यतरस्याम् || ८.४.६२ ||

Following a झय्, that which is सवर्ण with the पूर्व (i.e. the झय्) may optionally replace a ह्.

॥ शश्छोटि ॥ ८.४.६३ ॥

Following a झय्, a छ् may optionally replace a श् before an अट्.

॥ मोऽनुस्वारः ॥ ८.३.२३ ॥

An अनुस्वार replaces a म् at the end of a पद before a हल्.

॥ अनुस्वारस्य ययि परसवर्णः ॥ ८.४.५८ ॥

In place of an अनुस्वार before a यय् there is a sound सवर्ण with the latter.

॥ ङमो ह्रस्वादचि ङमुण्नित्यम् ॥ ८.३.३२ ॥

Following a final ङम् itself following a ह्रस्व स्वर and initial ङम् आगम is always added before an अच्

॥ छे च ६।१।७३॥

And in संहिता the आगम for a ह्रस्व स्वर in the presence of a छ is तुँक्.

7. विसर्ग सन्धि सूत्राणि

॥ ससजुषो रुः ॥ ८.२.६६ ॥

For a final स् of a पद and the ष of सजुष् there is a रुँ.

Note: रुँ means a 'companion' or, as an अव्यय, 'together with'.

॥ खरवसानयोर्विसर्जनीयः ॥ ८.३.१५ ॥

In the presence of a खर् or an अवसान there is विसर्ग in place of a final र् of a पद.

॥ विसर्जनीयस्य सः ॥ ८.३.३४ ॥

Before a खर् there is a स् in place of a विसर्ग.

॥ वा शरि ॥ ८.३.३६ ॥

Before a शर् there may optionally be another विसर्ग in place of a विसर्ग.

॥ कुप्वोः ᳵक ᳶपौ च ॥ ८.३.३७ ॥

In the place of a final विसर्ग before a क् or ख् of कुँ and प् or फ् of पुँ there is optionally either another विसर्ग or a जिह्वामूलीय or उपध्मानीय respectively (ᳵक or ᳶप).

॥ अतो रोरप्लुतादप्लुते ॥ ६.१.११३ ॥

In place of रुँ following and before अप्लुत ह्रस्व अ there is ह्रस्व उ.

॥ हशि च ॥ ६.१.११४ ॥

In place of रुँ following अप्लुत ह्रस्व अ and before हश् there is ह्रस्व उ.

॥ भोभगो अघो अपूर्वस्य योऽशि ॥ ८.३.१७ ॥

There is a य् in place of a रुँ which is preceded by any form of अ or by the words भो, भगो or अघो and followed by an अश्.

॥ एतत्तदोः सु लोपो ऽकोरनञ्समासे हलि ॥ ६.१.१३२ ॥

Before a हल् there is a लोप in place of a सुँ following एतद् or तद् provided they are without the प्रत्यय क and are not in compound with नञ् (privative अ).

॥ नश्छव्यप्रशान् ॥ ८.३.७ ॥

There is रुँ in place of a final हलन्त न् (except in the word प्रशान्) which is before a छव् (च् छ् त् usually) which itself is before an अम् (अइउ -> ञमङणन).

॥ अत्रानुनासिकः पूर्वस्य तु वा ८।३।२॥

But here, in the division of the grammar where रु is the subject of discussion, the nasal form is optionally the substitute of what precedes रु

॥ अनुनासिकात्परो ऽनुस्वारः ॥ ८.३.४ ॥

After what precedes रु if we omit to substitute the nasal (as per the option above) अनुस्वार shall be the augment.